

UOT: 631.175

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ BƏZİ AZ YAYILMIŞ TEXNİKİ ÜZÜM SORTLARININ MƏHSULDARLIQ GÖSTƏRİCİLƏRİ

Qurbanov M.R., Nəcəfov C.S.*

AMEA Mərkəzi Nəbatat Bağı, AZ-1073, Bakı, Badamdar şossesi, 40

*AMEA-nın Naxçıvan Bölməsi

Aparılan tədqiqatların nəticələrinə görə Naxçıvan MR-nın üzüm bitkisi üçün əlverişli sayılan təbii şəraitində bitən az yayılan üzüm sortlarının əksəriyyəti nəzarət sortlarına nisbətən yüksək məhsuldarlığa malik olduqlarına görə onların hər birini texnoloji məqsədlərdən asılı olaraq uğurla əkib becərmək olar.

Açar sözlər: Naxçıvan MR, üzüm, texniki sort, məhsuldarlıq, keyfiyyət, perspektivlik,

Bir çox üzümçü mütəxəssislər haqlı olaraq istər məhsuldar üzüm bağının, istərsə də fərdi olaraq hər bir tənəyin yaradılması prosesində onların mənsub olduqları üzüm sortlarının bioloji və təsərrüfat-texnoloji xüsusiyyətlərinə tam uyğun olaraq, tənəyə düzgün forma verilməklə məqsədyönlü yetişdirilməsini çox böyük məsuliyyət tələb edən bir dövr hesab edirlər. Eyni zamanda göstərilir ki, texnoloji cəhətdən tənəyə veriləcək formanın düzgün seçilməsi onun vaxtında bara düşməsinə, bütün istismar müddətində normal böyüməsinə, inkişafına və yüksək keyfiyyətli bol məhsul verməsinə təminat verir [3, 4, 6].

Naxçıvan MR-də qışın sərt şaxtalı keçməsi səbəbindən tənəklərin bu dövrdə torpağa basdırılmasını asanlaşdırmaq, ən əsası isə onların çoxillik qolları və barmaqlarının qırılıb sıradan çıxmasına yol verməmək üçün istər sərilən və istərsə də bizim təcrübə apardığımız kolleksiya bağlarının da daxil olduğu şpaler sistemli üzümlüklərdə ənənəvi olaraq ştampsız, çoxqollu orta və iri həcmli yelpik şəkilli forma verilməsi tətbiq olunur.

Çoxqollu yelpik formasından istifadə edilməsinin digər bir mühüm üstünlüyü də ondan ibarətdir ki, bu sistemin tətbiqi bir tərəfdən iri həcmli tənəklər yaradılması və onların istənilən səviyyədə barmaq və gözlərlə yüklənməsinə, digər bir tərəfdən isə onun yaşıl orqanlarının normal havalanmasına, işıqlanmasına, günəş enerjisindən maksimum dərəcədə istifadə etməsinə çox əlverişli şərait yaratmasıdır.

Belə ki, bütün ali bitkilərdə olduğu kimi üzüm bitkisi də tənəyin yeraltı və yerüstü orqanlarının formalaşmasının yeganə maddi mənbəyi olan üzvi maddələr, o cümlədən də gilədə toplanan şəkər günəşdən gələn işıq enerjisinin (5-10 min lüksə bərabər böyük diapazonda) təsiri altında kökdən daxil olan su, üzvi turşular, mineral maddələr və havadan udulan karbon qazının iştirakı ilə yarpaqlarda gedən mürəkkəb fotosintez prosesi nəticəsində yaranır [7, 8].

Mədəni əkinçiliyə daxil edilən bütün bitkilərdə olduğu kimi üzüm bitkisinin becərilməsində də məqsəd, ondan hər il yüksək və keyfiyyətli məhsul almaqdan ibarətdir. Bunun üçün ən əvvəl hər bir bölgənin iqlim-torpaq şəraitinə, eləcə də nəzərdə tutulmuş məqsədlərə görə bioloji-təsərrüfat xüsusiyyətləri baxımından tam uyğun olan sortlar seçilməlidir. Sahədə tənəklərə mənsub olduqları sortlara müvafiq olan qida sahələri verilməlidir. Onlara ən səmərəli forma verilməsi, barmaq və gözlərlə optimal səviyyədə yüklənməklə vahid sahədə lazımı yarpaq sahəsinin yaradılması, üzümlüyə bütünlüklə onun istismarı müddəti ərzində yüksək becərmə texnologiyaları əsasında aqrotexniki qulluq göstərilməsi və s. tələblərin yerinə yetirilməsi təmin edilməlidir.

Tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, həqiqətən yüksək keyfiyyətli bioloji və təsərrüfat məhsuldarlığına nail olmaq üçün hər bir tənək üzərində kifayət qədər yarpaq səthi potensialı formalaşdırılmalı və onun günəş işığı enerjisindən maksimum dərəcədə istifadə etməsinə imkan verən əlverişli şərait yaradılmalıdır [2].

Mütəxəssislər, həmçinin qeyd edirlər ki, göstərilən yolla sintez olunmuş üzvi maddələrin güclü boy atan tənəklərdə 10-20%-i, zəif boy atan tənəklərdə isə 10-30%-i tənəffüs prosesinə sərf olunursa da, onun əsas hissəsi, yəni müvafiq olaraq 80-90 və 70-90%-i vegetativ orqanların və məhsulun formalaşmasına yönəldilir [5].

Bizim tədqiqata daxil edilmiş üzüm sortlarının aqrobioloji xüsusiyyətləri, o cümlədən də məhsuldarlıq göstəriciləri 3 x 2 m əkin sxemində əkilmiş və ştambsız çoxqollu iri həcmli yelpik forması verilmiş 3 məftilli horizontal şpalərə qaldırılmış tənəklər üzərində öyrənilmişdir. Göstərilən becərmə sistemində quru budama zamanı öyrənilən bütün sortlarda, o cümlədən də rayonlaşdırılmış standart Bəndi və Ağ aldərə sortlarında tənəyə 75-80 göz yük verilməsi onların bioloji xüsusiyyətləri və yerli təbii şərait baxımından səmərəli yük norması hesab edilmişdir. M.Z. Əliyeva və A.S. Şükürov da apardıqları tədqiqat nəticələrinə əsaslanaraq Abşeron şəraitində də tənəyə 75-80 göz yük verilməsini ən səmərəli yük həddi hesab etmişlər [1].

Sonradan, vegetasiya dövründə tənəyin üzərində saxlanılmış 75-80 gözün sortlar üzrə üç ildə orta hesabla 67,67-75,67%-i cücərməklə, Q.S.Morozovanın ampelometr üsulu ilə vahid sahədə, yəni 1m²-də 1,97-2,30 m² və ya hərhektarda 19,7-23,0 min m² yarpaq səthi yaratmışdır ki, bu da öyrənilən bütün sortlarda yüksək göstəricilər əldə edilməsinə imkan və şərait yaratmışdır. Belə ki, tumurcuqların cücərməsindən sonra ayrı-ayrı sortlarda tənəyin üzərində formalaşmış 51,0-60,0 zoğun 26,67-dən 33,00-dək ədədi 1 salxımlı, 10,67-dən 22,33-dək ədədi 2 salxımlı və ya cəm halında 40,67-dən 54,31-dək ədədi barlı olmuşdur.

Tədqiqat dövründə öyrənilən üzüm sortlarının heç birində, daxil olduqları Şərq üzüm sortları qrupuna xas olaraq 3 salxımlı zoğ müşahidə edilməmiş və beləliklə də, nəticə etibarlı ilə həm bütünlükdə zoğların barlılıq faizi və həm də barlı zoğların özündə də salxım sayı o qədər də yüksək olmamaqla cəmi 1,27-dən 1,46 ədədə qədər təşkil etmişdir. Göstərilənlərdən irəli gələrək göz və zoğların barvermə əmsalı da o qədər də yüksək olmayıb, müvafiq olaraq 0,644-0,949 və 0,936-1,299 arasında tərəddüd edir. Buna baxmayaraq bütün sortlarda salxımın orta kütləsinin kifayət qədər yüksək olub 202-321 q-a çatması hesabına, bir gözün məhsuldarlığı 149-216 q, bir zoğun məhsuldarlığı isə 215-320 q təşkil etməklə, son nəticədə bir tənəyin 11,552 - 17,241 kq, 1 hektarın 189,24-283,53 sen. məhsul verməsinə zəmin yaranmışdır (Cədvəl).

ƏDƏBİYYAT

- 1.Əliyeva M.Z., Şükürov A.S. Müxtəlif yükləmə və üzvi gübrə fonunda mikroelementlərin "Azəri" və "Gəncəvi" üzüm sortunun məhsuldarlığına və keyfiyyətinə təsiri // Azərbaycan aqrar elmi, 2005, № 3-4, s. 50-51
- 2.Həsənov Z.M. Ə.S.Nərimanov və müasir bağçılıq / Görkəmli pədaqoq, meyvəçi alim Əliqulu Səməd oğlu Nərimanovun 95 illiyinə həsr olunmuş elmi praktiki konfransın materialları. Gəncə: Realkom BM, 2006, s. 15-16
- 3.Şərifov F.H. Üzümçülükdə differensiallıq lazımdır mı? / AKTA-nın 75 illiyinə həsr olunmuş "Aqronomluq və texnologiya" fakultəsinin elmi əsərlər toplusunun xüsusi buraxılışı. Bakı: Nafta Press, 2004, s. 40
- 4.Бейбулатов М.Р. Формирование виноградного куста по типу веера и оценка степени его сформированности // Магарач. "Виноградарство и Виноделие", 2002, № 2, w.w.w.iv magarach.narod.ru. / jurnal-4.htm
- 5.Волынкин В.А. Структура продукционного периода у сортов винограда грузинской подгруппы в условиях предгорного Крыма // Магарач. "Виноградарство и Виноделие", 2002, № 4, w.w.w. iv magarach.narod.ru./ jurnal-4.htm
- 6.Кривошей И.О. Потенциальная плодоносность сорта Кокур белый, других аборигенных сортов винограда и ее реализация в горно-долинном приморском районе Крыма: Автореф. дис. ... канд. с/х. наук. УААН. Магарач, институт винограда и вина, Ялта, 2003, 18 с., <http://avtoreferat.ilib.com.ua/06.01.08>

7. Странишевская Е.П., Баранец Л.А. Фотосинтетическая продуктивность и накопление сухой биомассы виноградного растения при различном уровне засоренности в условиях южного берега Крыма // Магарач. "Виноградарство и Виноделие", 2002, № 3, w.w.w. iv magarach.narod.ru./ jurnal-4.htm

8. Физиология сельскохозяйственных растений / Под. ред. Б.А.Рубина. В 12-и т. Т. 9, М.: МГУ, 1970, 619 с.

Курбанов М.Р., Наджафов Дж. С.

**ПОКАЗАТЕЛИ УРОЖАЙНОСТИ НЕКОТОРЫХ МАЛОРАСПРОСТРАНЕННЫХ
ТЕХНИЧЕСКИХ СОРТОВ ВИНОГРАДА НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Согласно результатам исследований можно считать, что в равнинных районах Нахчыванской Автономной Республики на фоне благоприятных природных условий для виноградного растения, большинство изученных малораспространенных виноградных сортов, по сравнению с контрольными сортами, высоко урожайны, и каждый из них можно выращивать в зависимости от использования технологических целей.

Ключевые слова: Нахчыванская АР, виноград, технический сорт, урожайность, качество, перспективность

Gurbanov M.R., Najafov J.S.

**THE PRODUCTIVITY INDICATORS OF SOME BERRIES LOW SPREAD
TECHNICAL GRADES OF GRAPES NAKHCHIVAN AUTONOMOUS
REPUBLIC**

According to research results that can be considered, in the plains of the Nakhchivan Autonomous Republic on the background of favorable natural conditions for grape plants, most of the studied less common grape varieties in comparison with the control of high yield varieties, and each of them can be grown according to the use of technological purposes.

Key words: Nakhchivan Autonomous Republic, grapes, technical grade, yield, quality, prospects

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 30.08.2013

Öyrənilən üzüm sortlarının bar vermə və məhsuldarlıq göstəriciləri

S №	Sortun adı	Bir tənəyin gözərlə yükü	Zoğ əmələ gəlib % - lə	Barlı zoğların miqdarı, ədədlə				Bir barverən zoğda salxım sayı	Bir gözün məhsuldarlığı, (q)	Bir zoğun məhsuldarlığı, (q)	Bir gözün barvermə əmsalı	Bir zoğun barvermə əmsalı	Salxımın orta kütləsi, (q)	Sortun məhsuldarlığı		V, %	P, %
				bir salxımlı	iki salxımlı	üç salxımlı	cəmi							bir tənəyin orta məhsuldarlığı, (kg)	1 hektardan məhsuldarlıq, sen. $\bar{x} \pm t_{0,05} S_x$		
1	Ağ aldərə (s.sort)	79,00	69,00	27,67	15,00	-	42,67	1,35	184	267	0,730	1,058	252	14,514	241,89 ± 3,71	2,14	0,68
2	Ağ kələmpur	79,33	70,00	28,33	17,00	-	45,33	1,38	203	290	0,785	1,112	258	16,084	268,00 ± 3,91	2,04	0,65
3	Cəlali	79,67	74,50	31,50	19,67	-	51,17	1,38	212	286	0,889	1,203	238	16,859	280,98 ± 4,00	1,99	0,63
4	Daş qara	79,33	70,50	29,00	18,00	-	47,00	1,30	166	239	0,819	1,162	202	13,130	218,82 ± 3,53	2,25	0,71
5	Xatını (Nax)	80,00	75,67	27,33	20,00	-	47,33	1,42	196	259	0,842	1,112	233	15,688	261,47 ± 3,85	2,06	0,65
6	Xətmi	78,67	68,33	29,33	10,67	-	40,00	1,27	149	215	0,644	0,943	228	11,552	189,24 ± 3,28	2,43	0,77
7	Şahtaxtı	78,67	74,00	26,67	22,33	-	49,00	1,46	207	279	0,907	1,226	228	16,263	271,04 ± 3,23	2,02	0,64
8	Talibi	79,67	73,00	31,00	12,67	-	43,67	1,29	213	291	0,707	0,969	301	16,958	282,63 ± 4,00	1,98	0,63
9	Tula gözü	79,67	73,00	33,00	21,31	-	54,31	1,40	216	296	0,949	1,299	228	17,241	283,34 ± 4,00	1,98	0,62
10	Tülkü quyruğu	78,67	67,67	28,33	12,33	-	40,67	1,30	216	320	0,674	0,996	321	17,013	283,53 ± 4,10	1,98	0,62

11	Zalxa	80,00	74,33	27,67	14,00	-	41,67	1,34	186	250	0,696	0,936	267	14,864	247,72 ± 3,75	2,12	0,67
----	-------	-------	-------	-------	-------	---	-------	------	-----	-----	-------	-------	-----	--------	---------------	------	------

